

ZAMONAVIY XITOIY TILIDA SINONIM SO‘ZLAR TAHLILI

Saliyeva N.I.

SamDChTI, Yaqin sharq tillari
kafedrası magistranti
+998 91 163 07 06

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14534944>

Zamonaviy xitoy tili uchun sinonimiya manbalari.

Tildagi sinonimiya turli sabablarga ko‘ra paydo bo‘lishi mumkin. Xitoy tilida leksik sinonimiyaning bir qancha manbalari mavjud. Ko‘pgina sinonim so‘zlar tilda nozik semantik farqlarni etkazish zarurati natijasida paydo bo‘ladi. Xitoy tilida ikkita adabiy me‘yorning – eski (venyan) va yangi (bayxua) mavjudligi ham sinonimlarning paydo bo‘lishining muhim sabablaridan biridir.

Xitoy tilining rivojlanishi va normallashuvi jarayonida so‘zlarning noto‘g‘ri qo‘llanilishi natijasida paydo bo‘lgan mavhun sinonimlar asta-sekin yo‘q bo‘lib bormoqda va boshqa tomondan, lingvistik muloqotning haqiqiy amaliyoti natijasida paydo bo‘ladigan haqiqiy sinonimlar paydo bo‘ladi.

Tilda sinonimik birliklarning paydo bo‘lishining obyektiv sharti obyektida uning nomiga asos bo‘lishi mumkin bo‘lgan juda ko‘p belgilarning mavjudligidir.

Sinonimiyaning bir nechta manbalarini ajratib ko‘rsatish mumkin:

1) So‘z yasash jarayonlari. Sinonimlar ma‘no jihatdan o‘xshash, ammo boshqa tartibda bog‘langan komponentlardan hosil bo‘ladi:

展开 zhǎnkāi “ko‘rgazma” + “ochish” = “kengaytirish”

开展 kāizhǎn “ochish” + “ko‘rgazma” = “amalga oshirish”

Biroq bu usul yordamida bir nechta sinonimlar yaratiladi. Ko‘pincha, ularning shakllanishi umumiy komponent asosida, unga turli xil tarkibiy qismlarni birlashtirish orqali sodir bo‘ladi:

文法 wénfǎ “grammatika” и 语法 yǔfǎ “grammatika”

2) Umumiy asoslarga turli so‘z yasovchi affikslarning qo‘shilishi:

作家 zuòjiā “yozuvchi” и 作者 zuòzhě “yozuvchi”

飞行员 fēixíngyuán “uchuvchi” va 飞行家 fēixíngjiā “uchuvchi”

3) So‘zlar bilan birga mavjud bo‘lgan aralash til o‘rgatish jarayonida aralashma so‘zlar:

摩登 móděng “rasm bo‘lgan urfda” и 时髦 shímáo “so‘nggi urfdagi”

4) Xuddi shu kontseptsiyani qo‘llashning turli usullari:

a) fonetik

b) kuzatish

麦克风 màikèfēng “mikrofon” va 传声器 chuánshēngqì “mikrofon”

So‘nggi paytlarda fonetik metodlarni qog‘ozlari bilan almashtirish tendentsiyasi kuzatildi, ya‘ni semantik metodlar

5) Bir bo‘g‘inli so‘z asosida ikki bo‘g‘inli so‘z yasalihi va ularning bir vaqtda kelishi:

美měi “chiroyli” va 美丽 měilì “chiroyli”

6) Dialekt so‘zlari, mahalliy nomlar

玉米 yùmǐ “makkajo‘xori” и 包谷 bāogǔ “makkajo‘xori”

7) So‘zning semantik rivojlanishi:

斟酌zhēnzhuó “mulohaza yuritish” va 考虑kǎolù “mulohaza yuritish”

Bunday holda, 斟酌zhēnzhuó “sharob quyish” so‘zining asl ma‘nosi majoziy ma‘noga, bu “现代汉语词典” (2008) lug‘atda “fikrlash”, “tafakkur qilish” deb ta‘riflangan. 斟酌zhēnzhuó kichik voqealar haqida gapiradigan hollarda ishlatiladi.

Masalan: 这件事情你斟酌着办吧。Zhè jiàn shìqíng nǐ zhēnzhuózhe bàn ba.

Biroz o‘ylab ko‘ring, bu muammoni hal qiling.

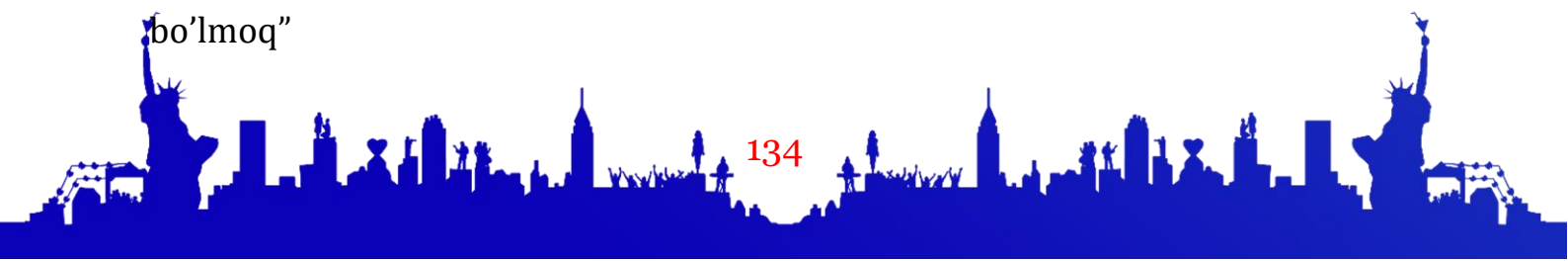
Xitoy tilida leksik sinonimlarni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyati ularning juft bo‘lib birlashishi bo‘lib, bu murakkab so‘zning shakllanishiga yordam beradi. Ikki sinonimik komponentning gap bo‘laklariga bo‘linishi shuni ko‘rsatadiki, yangi murakkab so‘z yasashning bu usuli, birinchi navbatda, fe‘llarga, shuningdek, ot, olmosh, sifat va turdosh qo‘shimchalarga xosdir. Bu hodisa so‘z yasalihi sinonimiyasi deb ataladi. Sinonimik komponentlar so‘zlarga birlashganda bir-birini takrorlashi mumkin.

Quyidagi holatlar mumkin:

1) O‘zaro tushuntirish va aniqlashtirish maqsadida oddiy takrorlash:

保卫 bǎowèi — fe‘l 保bǎo “himoya qilmoq” + fe‘l 卫wèi “himoya qilmoq”
= “himoya qilmoq, qo‘riqlamoq”

存在cúnzài — fe‘l 存cún “bo‘lmoq” + fe‘l 在zài “mavjud bo‘lmoq” = “mavjud bo‘lmoq”

朋友 péngyǒu — ot 朋 péng “do’st” + ot 友 yǒu “o’rtoq” = “do’st”

Ma’nodagi o’xshashlik bu yerda murakkab so’zni birlashtirishning yetakchi tamoyilidir. Komponentlari ma’no jihatidan bir xil bo’lgan qo’shma so’z bir bo’g’inli so’zning ikki bo’g’inli varianti bo’lib, tilda ko’pincha erkin qo’llaniladi.

欺骗 qīpiàn “aldamoq” — 骗 piàn “aldamoq”

认识 rènshì “bilmoq” — 认 rèn “kimdir bilan tanish bo’lmoq”

2) Kuchaytirish bilan takrorlash:

奇怪 qíguài — sifat 奇 qí “ajoyib” + sifat 怪 guài “g’alati” = “g’alati”, “g’ayri oddiy”

请求 qǐngqiú — fe’l 请 qǐng “so’ramoq” + fe’l 求 qiú “yolvormoq” = “yolvormoq”, “so’rovni tushuntirmoq”

3) Boshlang’ich elementlarning ma’nosini aniqlashtirish, aniqlashtirish bilan mustahkamlash:

Semantik xususiyatlariga ko’ra farq qiluvchi so’zlarning sinonim komponentlari narsa, hodisa, xususiyat yoki harakat haqida qo’shimcha ma’lumot beradi. Bu komponentlarning o’zaro to’ldirilishi tufayli murakkab so’zga birikishi ularni to’liqroq, aniqroq tavsiflash va tushuntirish uchun ishlatilishi mumkin. [7, 153]

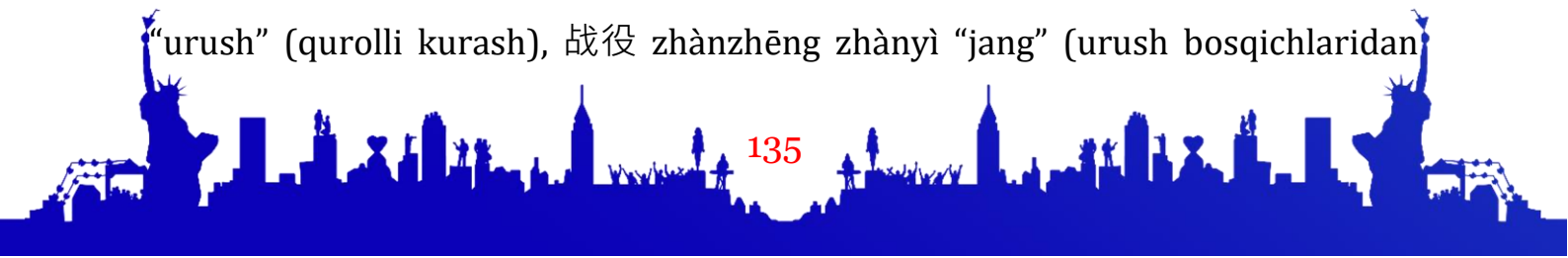
思想 sīxiǎng — “g’oya, fikr” = fe’l 思 sī “o’ylamoq” + 动词 想 sī xiǎng “o’ylamoq”

宽广 kuānguǎng “keng qamrovli” = sifat 宽 kuān “keng” + sifat 广 guǎng “keng”.

4) Sinonimlar orasidagi turga xos farqlar:

Turga xos ma’noga ega sinonimlar harakatning shiddat darajasi yoki harakatning turli baholovchi belgilari (ijobiy yoki salbiy baho) bilan farqlanadi. Tobelanish munosabatida bo’lgan ikki yoki undan ortiq so’zlardan katta hajmli ma’noli so’z kichikroq hajmli so’zga nisbatan umumiy yoki turkum, ikkinchisi esa o’ziga xos yoki tur deyiladi. Farqlash va umumlashtirish, hajmni bo’lish va tushunchalarni aniqlashning ayrim turlarining mantiqiy operatsiyalari asosida so’zlar orasidagi jinsga xos munosabatlar yotadi.

Masalan: 斗争 dòuzhēng “kurash” (turli kurash turlari), 战争 zhànzhēng “urush” (qurolli kurash), 战役 zhànzhēng zhànyì “jang” (urush bosqichlaridan

biri). Bu sinonimlarning mos kelishi ularning ma'no doirasiga bog'liq. Eng keng ma'noga ega bo'lgan so'z eng katta muvofiqlikka ega bo'ladi.

考试kǎoshì 'imtihon', 口试 kǒushì "imtihon" (og'zaki), 笔试 "imtihon" (yozma)

Mutlaq sinonimlar muammosi

Sinonimiyani o'rganayotganda tilda mutlaq sinonimlarning mavjudligiga alohida e'tibor bermaslik mumkin emas. Mutlaq, bir xil, to'liq sinonimlar ma'nosi va qo'llanilishi butunlay mos keladigan so'zlardir. Ularni til dubletlarining bir turi deb ham atash mumkin.

Masalan:

饭厅fàntīng va 食堂shítáng "oshxona"

照片zhàopiàn va 相片xiàngpiàn "rasm"

Bu juft so'zlar xitoy tili negizida vujudga kelgan va haqiqiy xitoy til elementlaridan tuzilganligi sababli ularni etimologik dubletlar deyish mumkin.

Masalan:

维生素wéishēngsù и 维他命wéitāmìng "vitamin"

动画片dònghuàpiàn и 卡通kǎtōng — "miltfilm"

普通话pǔtōnghuà davlat tiliga turli xil dialektizmlarning kirib borishi natijasida paydo bo'lgan mutlaq sinonimlarning juftligini kuzatish mumkin:

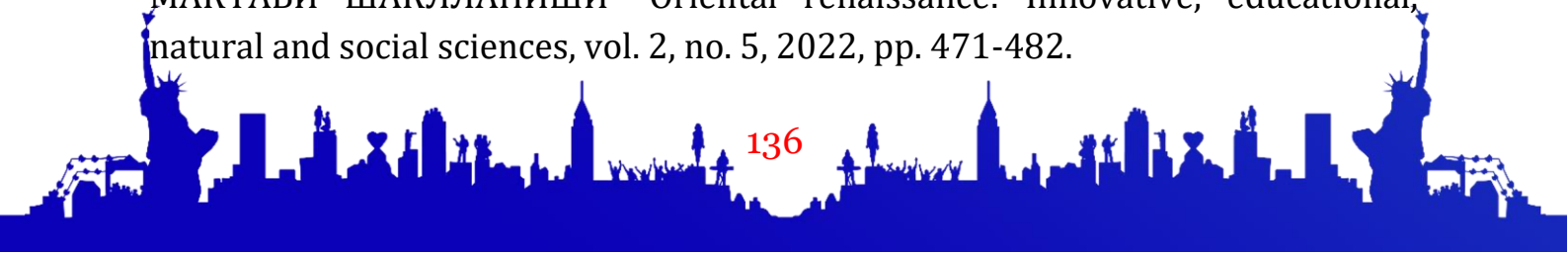
玉米 yùmǐ 包谷 bāogǔ 包米 bāomǐ — "makkajo'xori"

Shunday qilib, biz zamonaviy xitoy tilida mutlaq sinonimlar mavjudligini ko'ramiz, garchi ular nisbatan kichik sonda farq qilsalar ham. Sinonimlarning aksariyati o'ziga xos qo'shimcha semantik, ekspressiv-emotsional-baholovchi, shuningdek, funktsional-stilistik ranglar bilan ajralib turadi.

Mutlaq sinonimlar o'ziga xos lingvistik dublet bo'lib, o'ziga xos vazifani bajara olmaydi va leksik ma'noning qo'shimcha semantik tuslarini bera olmaydi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxat:

1. Горелов В. И. Лексикология Китайского Языка. — М.: «Просвещение», 1984. — 122b.
2. Семенас А. Л. Лексика Китайского Языка. — М.: АСТ: Восток-Запад, 2005. — 158-159 b.
3. Қурбонов, Бобур. "МОВАРОУННАХР ВА ХУРОСОН ТАЗКИРАЧИЛИК МАКТАБИ ШАКЛЛАНИШИ" Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, vol. 2, no. 5, 2022, pp. 471-482.

4. Chorshanbiyevich, Qurbonov Bobur. "On the translation of Persian complements." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 4.6 (2024): 266-269.
5. Ahmedov, S. (2021). Effective Technique of Teaching and Learning Arabic Language in the Classroom in Uzbekistan. Science and Education, 2(5), 716-724.
6. Tojjeva, Zamira Zafar Kizi, & Akhmedov, Sh.I. (2023). THE PROBLEMS FACED BY THE LEARNERS OF ARABIC LANGUAGE AS NON-NATIVE SPEAKERS. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (4), 30-33.
7. Аламов, Шавкатжон (2022). ФОРСЧА ИЛДИЗЛИ АРАБЧА СЎЗЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (6), 472-476.

